

A Kelet Népe mindenese

Németh László Móricz-könyvében olvashatjuk: „Amikor [Móricz] Erzsike lenn járt Kolozsvárt a könyvnapon, külön utasítást adott [Móricz], kivel hogy bánjon, mit beszéljen. Egy kis orv mulatság is volt ebben: ezt a lányt a sok középosztályi emberrel mint egyenrangú elfogadtatni. Mint az östehetőségekkel, vele is azt bizonyította, lesz belőle olyan »úrinő«, mint akárből.“

Móricz Erzsike kolozsvári útjának a lapokban semmi nyoma.

Telnek az évek. A hatvanas évek második felében a Désen lakó Varró Dezső költészetének összegereblyezésével, sajtó alá rendezésével foglalkoztam. Előszót is kellett írnom a megjelenendő kötet elé. A munka azonban csigalassúsággal haladt, valósággal harapófogóval kellett minden — művére és életére vonatkozó — adalékot kicsikarnom belőle. Így Désen többször is meg kellett látogatnom. Egy szép napon azután a vaksi szememet megragadta egy fiatal nőt ábrázoló fénykép az ágya fölött. Levettem a fotót a falról, s kislabizálom a dedikációt: „Szeretlek nagyon, te vagy az érzésem, vágyom utánad angyalom — Erzsike.“ Nem is kell kérdeznem. Varró magyarázza: — Ez Móricz Erzsike... Móricz Zsigmond fogadott leánya... igen, igen... Csibe, az Árvácska-beli Csöre...“

Hüledeztem, sehogy sem fért a fejembe a dolog, csak lassan kapcsoltam: a Németh László említette kolozsvári könyvnapon ismerkedhetek meg. Sorra kerültek elő azután Móricz Erzsike Dezsőhöz írt levelei, fotók, sürgönyök. De megismerkedésüknek semmi köze sem volt a könyvnaphoz...

Varró Dezső bemutatása helyett egyszerűbb, ha idézem az 1970 decemberében a Dacia Könyvkiadónál 700 példányban megjelent *Gyilkos tavasz* című verskötetnek fülszövegét:

„Hatvanhárom éves a költő, kinek első kötetét tartja kezében az olvasó. — Tizennyolc éves, amikor első versei megjelennek. Tizenöt évig állandóan jelen van a két világháború közötti irodalmi életben. Számon tartják, beszélnek róla, de csak beszélnek.“

Soha nem gyűjtötte össze önálló kötetbe verseit. Hiába jelentkezik 1925—1940 között a legrangosabb irodalmi folyóiratok hasábjain — ha nincs kötet, kritikai visszhang sincs. 1940 után elnémul a költő, a neve lassan kihull az irodalmi köztudatból.

Visszhangtalanság vagy más okok játszottak közre ennek a gazdag, finom költőegyeniségnek az elnémulásában? Végleges-e az elhallgatása, vagy jelentkezése kötetével új lendületet ad költői szárnyalásának? Kérdések, amelyekre választ aligha adhatunk. De az *Időtől*, mely közben »helyrehozhatatlanul múlik«, megpróbáljuk ezeket az »örök tegnapra« (Vergilius) verseket elragadni, s Varró Dezső méltánytalanul elfelejtett költészetét újból beilleszteni irodalmi köztudatunkba.“

Varrónak a könyvnapról függetlenül esett találkozójáról, megismerkedésükről íme a költő beszámolója:

— Egy szombat este Kolozsvárt a Varga-féle vendéglőben egy sarokasztalnál egyedül gubbasztottam. Hirtelen női kacagás ütötte meg a fületem, friss, szabad volt a hang, de ugyanakkor bársonyos puhaságú is. Egy madárszárny suhogása. Három asztallal odébb ült a hang gazdája, nő, férfiak társaságában. Ahogy megláttam, mintha áramütés ért volna. Meg kellett ismerkednem vele. Egy kitépett noteszlapra ráfirkantottam *Elment* című versem harmadik és utolsó versszakát:

Hallottam:
bársonyhangja szólt,
a levegőjét
beiszom.

Hova nézett,
pillantását
a légy szárnyán is
elteszem.

Részlet a *Rekvium Móricz Erzsikéért* című írásból, mely teljes terjedelmében a *Kriterion Könyvkiadó* nál a centenáriumra készülő, *Móricz Zsigmond közöttünk* című gyűjteményes kötetben jelenik meg.

A főurat asztalához küldöm. Nyakszirtje megfeszül, ahogy ráhajlik az írásomra, és beissza a versemet. Nézd, itt van ez a kép a Budapesti Nemzetközi Vásárból, a könyvsátorban Móricz mellett Erzsike áll, belemerül egy könyv olvasásába... Mérd ehhez, hogy ott a Vargában az *élő* Erzsike ismerkedik velem, még mielőtt látott volna. Azután a tekintetét körüljártatja a teremben, és... felismeri a cédula küldőjét. Farkaszemet nézünk. Egy új, félelem szülte áramütés: mi következik most? Látom, fészkelődik, feláll, és odajön az asztalomhoz, le is ül egy székre, s valami olyasmit kérdez: — Mi ez? Mit akar? Nem értem. — Semmit sem akarok, csak lássam, hogy nyolc versoromat olvassa. Összevont szemöldökkel kérdi: — Kicsoda maga? — Varró Dezső református teológus vagyok. *Végzett* teológus. — Ez megint micsoda? *Végzett*, mi az, hogy *végzett*? — Azt, hogy elvégeztem a teológiát, nincs parókiám, sátoros ünnepeken ha kisegítek. — De hát akkor mi a foglalkozása, miből él? — Fia vagyok az anyámnak. — Na, ne vicceljen, magának a szeme sem áll jól. — Mégis, az a foglalkozásom, hogy fia vagyok az anyámnak, aki földbirtokosnő. És szintén *végzett*. *Végzett* földbirtokosnő. 1920-ban meghalt az apám. Anyám így árvaságra jut. A fiskálisok a fundamentumát is elhordják a kúriának és mindennek... Szétlopkodják a birtokot. Koldusbotra fogunk jutni. — És maga még egy fűszálat sem tesz keresztbe. Itt valami nincs rendben. Viccelni van kedve... „*Végzett*“ ez, „*végzett*“ az... itt a piros, ott a piros... — De még van az „itt a piros, ott a piros“-ból — felelem. Költő vagyok, ahogy a versemből láthatja, vagy pontosabban költő voltam. *Végzett* költő vagyok. — Ez már megint micsoda vicc? — Utolsó versemet 1939-ben írtam, s azóta csak annyi történt, hogy újrakereszteltem 1940-ben. Most *Gyilkos tavasz* a címe. Megjósoltam benne a második világháborút. Benne vagyunk már, de nem jön a gyilkos nyár után az ősz is és a végén az iszonyatos gyilkos tél. De ezeket a dolgokat már nem éneklek meg... — Nem értem az egészséget, zavaros és a nevét sem hallottam még soha, de majd megtudom Bözödi György írótól, ki is maga, a nagynénjénél vagyok itt Kolozsvárt megszállva. — Hogyan is hallhatta a nevemet, mint költőt, ha nem írok már verseket? De volt közöttük, fiatalok között vagy félfiatalok között egy költő. Dsida Jenő. Tán hallotta a nevét is? Meghalt. A szive vitte el. Egyik nagy versében seregszémlet tart költőtársai fölött, köztük az én s a Bözödi Gyurka neve is:

*És számon kívül hagyni ki meri
az ifjúságot, fúrge versenyével?
A sorban első volt Szemlér Feri,
majd Kiss Jenő, aki huszonhat évvel
a pálmát mindnyájunktól elnyeri,
Ormos, Bözödi — s jönnek ismert névvel
a Múzsza többi jó kegyeltjei,
Szabédi, Varró, Wass és Szenczei.*

Láttam, zavarban van a lány vagy asszony, aki idehuppant az asztalomhoz. Nyugtalanul fészkelődik a helyén. — De viselkedni, azt látom, nem tud. Álljon föl, hajtsa meg magát, köszönjön oda azoknak a fehérnépeknek az asztalomnál — s átsap tegeződésbe — nem látod, hogy majdnem felnyársálnak a tekintetükkel? — Felállok, meghajtom magam. — Na látja, milyen mézédésen mosolyognak? — Az előbb tegettél... — Csak úgy eljárt a szám, meg vagyok zavarodva egészen. És azt se kérdi, ki vagyok én, mi a nevem? — A nevedet nem tudom, te „édesnapfényben fürdő szegfűszál!“ — A *Kelet Népet* olvassa, Móricz Zsigmond lapját? — Ha tegezel, válaszolok. — Mindig csak viccelsz. — Hallottam róla, de nem olvasok semmilyen folyóiratot, de könyvet sem igen. Már mondtam, *végzett* költő vagyok. — De Móricztól csak olvastál valamit? — A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*. — És más semmit? — A *Légy jó mindhalálig*ba belekezdtem, az *Erdélybe* is... — Most már elég volt a viccelésből. — Értsd meg, nem mertem tovább olvasni őket. Félek Móricztól. — Móricz Zsigmondtól félsz? Ez már a teteje mindennek. — Adytól is féltém. Van egy ifjúkori versem: „Látom Adyt, / vele szembenézek, / és tőle félek.“ Neked megmondom, mindenkitől titkolom, ami mindent megmagyaráz. Szégyenkezem is. Sülyos szívbjajom van, kimélnem kell magamat, minden feldúl, olvasás, verselés, minden. Nem szabad úgy járnom, mint Dsida és egy másik író társam, Kováts Jóska. Nem iszom, nem dohányzom. Elöttem a málnaszörp, a pincérek megtűnnek, nagy a borralaló. Nekem édesanyám mindenem, és neki szentül megígértem, hogy kimélni fogom magam. A járásom mint egy lajháré, csúfolnak is érte, de semmi sem számít, csak az édesanyámnak tett szent ígéretem. Bedugom tehát a gyilkos világ dolgai elől a fületemet. Az első dolog az anyám. Van egy versem, *Csigaház* a címe. Abban írom, „csak kicsi csigaházban“ szeretnék élni, „és csigamódra álmokat szöve“. Ha ellicitálják a birtokot, valahol tán kapok egy csigaháznyi parókiát. —

Ha nem kérdeed is, megmondom, ki vagyok. A *Kelet Népe* takarítónője vagyok, gépírókisasszonya, titkárnője, olyan mindenesféle vagyok ott... És Móricz Zsigmond fogadott leánya vagyok. Bemutatkoztam hát. Csak még két kérdést teszek fel neked. Hallottál-e az *Árvácska* című regényről, amely a *Kelet Népében* jelent meg? — Nem tudom biztosan, talán félfüllel. — És most az utolsó kérdés, jól vigyázz, ezen fordul meg, hogy barátok leszünk-e vagy sem: a vers, amit a pincérrel küldtél, most, itt született meg, nekem, hozzám írtad? — Éreztem, a válaszom dönti el a sorsomat. — Nem most született, Eszlike. — Erzsike, Lítkei Erzsike volt a nevem. Lelengyerek voltam. — Nem, Erzsike, egy régen írt, *Elment* című versemből vettem ki két versszakot... Borzasztóan fáj a fogam, holnap vasárnap. Van valami fogorvos ismerősöd, akihez elvihetnél holnap délelőtt? Visszament a társaságához, ma sem tudom, kik voltak, nem is érdekeit. Így kezdődött.

És a folytatás?

— Másnap találkoztunk a sétatéri kioszk előtt. Mindig együtt voltunk. Persze, a verseimmel traktáltam. Volt, ami tetszett neki, de volt olyan is, hogy fintorgatta az orrát. Amikor a *Léptem utánadot* mondogattam, valami váratlan, érthetetlen dolog történt. Bevezetésül el kell mondanom, hogy egész idő alatt nem kérdezősködtünk egymás múltja felől, semmi tervezgetés a jövőről, csak a jelen. A vers végéhez sem értem, s e versszak után:

*En április padkáján ültem,
de hevültem,
mert te a nyárba
rakettel rohantál
hadonászva*

kezébe temette arcát, és keservesen zokogni kezdett. Csak nagy későre, az *Árvácska* után fejtettem meg a rejtélyt... Két versszakkal előbb a vers ezt mondja:

*Te talán hatéves lehettél,
mentél,
időben léptem utánad.*

Összekapcsolódott Erzsike képzeletében a „hatéves lehettél“ és a rakettel rohanó hadonászás. Hisz ő is vesszőcskével hadonászva ment a tilosba tévedt tehén s a vasúti sínek közt legelésző koca után. A rakettet nem ismerte, csak a prakkert. „... még nem hallotta ezt a szót, amióta él. Most aztán látott mutér kezében valami furcsa, furcsa szerszámot, vékony vesszőből volt fonva, a vége mint egy nagy galuska. Ezzel a galuskával esett neki, kezdte ötöt verni.“ Így tanultam meg én is, mi az a prakker... Annyit azonban ott, akkor megéreztem, hogy iszonyú fájdalmas emlékek szakadhattak fel benne. Hozzám bújtt — a Lábasház boltzata alatt álltunk —, nem törődött az emberekkel, ország-világ előtt mondta: — Árva vagyok, Dezsőkém, árva vagyok, árvácska... — Dehogyan vagy te árva, csak félárva. Hát nem Móricz Zsigmond leánya vagy, ha csak fogadott is? Ez nagyobb dolog, mint ha, a természetes leánya lennél. Édesanyámnak is eldicsekedtem: Móricz, a nagy író nevelt leányával ismerkedtem meg. S hogyan találkoztunk, no persze, nem mindent, licitáció s hasonló nemszeretem dolgokról hallgattam... Már is a szívébe fogadott, meg akar ismerkedni Veled.

Mint mondtam, csak a jelennek éltünk Kolozsivárt töltött rövid napjaiban. A múlt nem létezett, egy szót sem kérdeztem, és éppen ez volt olyan szép. De a halálverseimet — *Áprily* ezeket szerette a legjobban — valósággal gyűlölte. Az *Aludt a kert* címűt szerette a legjobban, tán mert ebben jöcskán van földi szerelem. De a legeslegjobban mégis a *Szarvasbogár a szőnyegent*. Annyiszor el kellett mondanom, hogy megtanulta kívülről: — Azért szeretem, mert ez a hátára pottyant szarvasbogár terád hasonlít — mondta.

— — — — —
*Hasztalan küzdelmét egyre nézem,
magamban mondom: így van, érzem,
terveket építek futóhomokra,
százszor megtérek egy gondolatra,
míg küzd szegény a szőnyegen.*

*Vizsgálom: él-e? Félig élve
én is csak későn veszem észre,*

hogy vér homlokom verejtéke,
hogy porba hulltam ideleenn!

S én is, mint az a szerencsétlen,
mondhatom, hogy alig éltem —

De jött édesanyám Kolozsvárra, Ákontz Alexa Gizellánál szállt meg, a Hegedűs Sándor utca 19. szám alatt. Innen járt be naponta a szemészeti klinikára. Lemhényi Horváth professzor kezelte. Hideg-rideg vénlány volt ez a Gizi. Lakását szőnyegekkel tömte meg, gobelinjei a mennyezetig értek. Belép a lakásba Erzsike. Rossz ómen! Belebottlik a szőnyegbe. Majdnem elesik. Anyámmal összeölelkeznek. — Jaj, van mamim! Jaj, olyan sokáig voltam árva.

Nagyon boldog és nagyon boldogtalan voltam egyszerre. Aztán jöttek a *Kelet Népe* fejlődés levelei. Mintha édesanyámnak s nem is nekem szóltak volna.

Részletek egy levélből: „...édesanyád igazán nagyon kedves volt. Nem is tudtam, mit csináljak örömbömben. Megcsókoltattam a levelét. Már azért is örültem, mert láttam, hogy mamika szeme javul, már írni is tud vele, na, csak vigyázz mamikára, ha jól tudom, most kell Kolozsvárra behozni, csak vigyázz mamikára, az úton el ne hagyj egy pillanatra sem, csak annyit mondd, a mamira két szemed legyen. Kiállítok a Nemzetközi Vásáron, a könyvsátorban... ha mamika jobban lenne, azt mondanám, gyere fel a kiállításunkra... Édes mamikámnak kézcsokom küldöm, és mondd meg neki, hogy nagyon aggódom miatta, mert nem szabad erőltetnie a szemét, éljen mamika úgy, mintha nem tudna olvasni, ne törődjön a világgal, csak saját magával, mind a két oldalt csokolom mamikának az arcát. — Megkaptam a kiadói engedélyt, mit szólsz hozzá Te kisnyamvadt... a mamikára nagyon vigyázz. Sok csók mindkettőtöknek: Erzsike.“

Móricz Zsigmond úgy érezte, hogy a polgárok világának hipokrizisével szemben Erzsike, a leányanya körül védbástyát kell építenie. Úgy vélte, amíg csak lehet, maradjon homályban ez a leányanyaság. Majd ha az új, emberhez méltó életkörülmények, a tanulás és Móricz állandó apai gondoskodása folytán Erzsike életrealitása, talpraesettsége, nőisége, asszonyisága a maga teljes és szabad valóságában kibontakozhatik, akkor eljön az ideje annak, hogy fiacskájával az oldalán álljon a „világ“, a fő reprezentánsai, az „úrinők“ elé. Móricz realista volt.

1936 őszén ontani kezdi a Csibe-novellákat. Egy fél év múlva megy Magoss Olgának Debrecenbe a levél: „Szeptember végén hazafelé mentem éjjel után, s gyalog mentem keresztül a Ferenc József hídon. Egy kislány, majdnem gyermek ácsorgott a híd közepén...“ Móricz levelét sokszor közölték már, s folytatását nem ismételtem hát. Erzsike 1916. május 3-án született, az adott időpontban tehát már a huszonegyedik évében járt, s a fiacskája is már másfél éves. Aztán a Móricz-levélben végig a „kis öngyilkosjelölt“, a „gyerek“, a „kislány“ és megint csak a „kislány“ szó szerepel. Móricz nagyon is tudatosan húzza itt alá Erzsike „kislány voltát“, „gyermekségét“. Port kellett hinteni Debrecen és kapcsolt részei felé. Móricz azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy a nagy sikerű *Tiborc* című fotóalbumnak mintegy párdarabjaként — egy lágmányosi albumot is összeállít (Csibével a központban) Kálmán Kata fotóművésszel, a külvárosi élet illusztrálására, amelyhez ugyancsak ő írná az előszót. De a tervet elejtette: „Más az irodalom, és más a fényképezés, a kettőt nem lehet összehozni, mert ő [ti. Móricz] irodalmi eszközökkel úgy fog meg valamit, hogy az igaz, de nem szó szerint igaz, azontúl pedig hogy jön ahhoz, hogy ő kiszolgáltasson valakit [Erzsikét]...“ — magyarázza Móricz Zsigmond Kálmán Katának. (Gere Mihály: *Interjú Kálmán Katával*. Fotóművészet, 1976. 1.) Így azután a fotóalbumból nem lett semmi. De jele ez is annak, hogy Erzsike leányanyaságát burkolni igyekezett.

Móricz Imre megküldött nekem néhányat ezekből a fotókból — Kálmán Kata elkészítette az anyagot, csak az előző maradt el. „Én 1936. május 27-én kerültem a menhelyre, addig anyámmal a Bercsényi u. 50. II. alatt éltem, ahol anyám ágyrajáró volt, elbeszélése szerint egy ruháskosárban. A Kálmán Kata-fotók úgy készültek“ — írja Móricz Imre. Tehát hű a színhely, amiképp igaz, hogy a fényképezés-kor Imre már nem volt ott a ruháskosárban. De nem volt igaz, hogy Csibe a fényképezés idején ott állt a tűzhely mellett, fakanállal a kezében, ahogy nem volt igaz, hogy Csibe, aki Móricz jóvoltából nem volt már Csibe, ott állt szomorúan a bérház palánkja mellett egyedül, majd a lakásadónő kislányával, sőt nem volt igaz a kávéházi jelenet sem: Móricz tenyerébe hajtott fejfel ül, s Erzsike figyelmesen nézi a kávéházi terasz fonott karosszékeiben ülve Móricz arcát. Rekonstruált a helyzet, hol van az már. Egy hol volt, hol nem volt világot ábrázolnak, egy Móricz megváltotta világot, amelyben — csodák csodája — Móricz Zsigmond is „modell“ ült.

Ezek a fényképek nem kerültek közlésre, de a kávéházi kép mégis megjelent valahol. És ez jól van így. Erzsike Móriczra tekintő arca megőrökit egy pillanatot: nézlek, apukám, lelkedből lelkedzett gyermeked vagyok! (Kálmán Kata nagy művész: megőrökit még egy mozzanatot, a képből kiesik Erzsike, csak Móricz tenyerébe hajtott feje kerül előtérbe, ugyanaz az asztal, asztalterítő, gyufaskatulyás hamutartó, a Móriczot ábrázoló képgaléria egyik legbensőségesebb darabja.)

Móricz Zsigmond tudván tudja, Erzsikének szüksége van a védelemre. Taktikát dolgozott ki. Először a Csibe-novellák: hőse talpraesettsége, külvárosi ízekkel fűszerezett szavajárása és csöppet sem idealizálva (gondoljunk csak a *Csibe csipog* című novellára). A lágymányosi környezet után szünet. Majd novellában ragyogtatja föl az *Árvácskát*, mielőtt lapjában közölni kezdené a regényt. Aztán jön csak az örökbefogadás, s mindezek után kerül sor rád is, Imre, a te örökbefogadásodra. Aztán édesanyád helytállása a *Kelet Népe*nél. Szükség van valóban ezekre a fokozatokra? Egyetlen példával bizonyítok. „...később majd [Magoss Olga] elolvassa az *Árvácskát*, s kiveti a szívéből.“ (Illés Endre: *Írók, színészek, dilettánsok*. Budapest, 1968.)

S mennyi kiadatlan fotó van még, de nem a lágymányosi albumba szánva! Erzsike a kor nagy írói társaságában.

Imre, küldtél az albumba szánt fotók közül még egyet, amelyből Erzsike titkolt énje, lelki szépsége ragyog felénk. Erzsike egy kaktuszos virágházban áll — talán Leányfalun készült a fotó —, nem a múlt bajain merengve, de a jövőtől szorongó ez a nézés. Mi lesz, ha...

Megint csak Németh Lászlót idézem: „Bizonyos, hogy [Móricz] halálával senki nem vesztett annyit, mint ez a lánya, akit egy ilyen ember kapott el a szívével.“

Levél Erzsikétől, címzettje Varró Dezső. A feladás időpontja a bélyegző tanúsága szerint 1942. szeptember 2., tehát két és fél nappal Móricz Zsigmond elhunyt előtt. (Első tekintetre megzavar, hogy a *Kelet Népe* fejléces papírján írt levél alján ott van Móricz Zsigmond kézjegye. Erzsike a sietségben körleveleknek szánt, Móricz parafálta papirost használt föl.) A levél:

Budapest, 1942. IX. 2.

Édesem!

Nagyon kérlek, hogy ne haragudj, hogy nem tudok hosszú levelet [!] írni, de beláthatod ha apuka beteg akkor nincs kedve az embernek viccelni, itt álok [!] árván, egyedül és tehetetlenül, nincs nekem senkim csak ő és most képzeld el agyvérzést kapott vasárnap reggelre, és azóta nem beszél semmit, csak fekszik és alszik még nem is igen eszik, azt mondták az orvosok, hogy nem sok biztató van hozzá, hát mos [!] aztán tehetetlen vagyok hogy mi lesz velem ha őt elveszítem meg fogok halni én is mert nagyon szeretem őt csak ő érte élek és senki másé [!]. Ő volt nekem a mindenem, de erre nagyon kérlek, hogy ezt nem szabad senkinek mondani, nem akarom, hogy hírbe menjen szegénynek az esete elég baj az neki hogy nem tud beszélni és az egész féloldala béna még az a szerencse, hogy jobb oldalt érte mást nem írok, ha tutsz [!] gyere sok csók édesanyádnak és Neked kislánytöktől.

Erzsikétől.

Nincs kommentár. Légiriadó. A nyitott sírnál búcsúztatja Móricz Zsigmondot egy író: „...szégyenpofozta arccal állunk itt egy maroknyi csoport... nem értelmünk meg...“

Kiragadott részlet Móricz Erzsike leveléből: „Most nem tudom, hogy mit fogok csinálni, mert a *Kelet Népe* apuka halála után egészen megszűnt. Most itt állok tehetetlenül, nem tudok mihez kezdeni, csak gondolkodom és szomorkodom egyedül. Van egy iparendélyem, csak nem tudom, mit kezdjek vele... ha soha nem is, de most nagyon szükségem van rád, kell valaki, akit úgy érzek, hogy apuka sűg nekem... Édesanyádnak kézcsókomat küldöm. És bizony nem maradt már nekem, csak ő, kinek azt mondhatom, hogy mamika, nagyon vigyázz rá. Szerbusz édes kis barátnom. Csókot is küldök, ha elfogadod. Erzsike. Budapest, 1942. X. 8.“

Varró Dezső *Gyilkos tavasz* című verskötetében az *Element* című vers már „Móricz Erzsikének“ dedikációval jelent meg.